



جستار

# کیوکیو، بنگ بنگ

## آسیب‌شناسی اسباب‌بازی‌های کودکانه

■ سلمه صالحی

مربی پیش‌دبستانی پسرانه ناحیه دو



سلمه صالحی مدرک کارشناسی در رشته زبان ادبیات فارسی دارد. وی فعالیت خود را در حوزه کودک، از سال ۱۳۹۲، در پیش‌دبستانی شقایق، در سمت مربی پیش یک و دو، شروع کرده و در سال ۱۴۰۱ وارد مدرسه حضرت جوادالائمه (ع) شده و از آن زمان تاکنون، در پایه پیش دو در پیش‌دبستانی پسرانه ناحیه ۲ به کار خود ادامه داده است.

آن روز کلاس برای بازی آماده شده بود و پسرها مشغول بازی بودند. از بیست و شش نفر دانش‌آموز کلاس، پانزده نفر تفنگ به دست بودند. بعد از مدتی به آن‌ها گفتم: «بچه‌ها، از تفنگ بازی چه لذتی می‌برید؟» آن‌ها نمادین به من شلیک کردند و گفتند: «با شنیدن صدای تق، بمیر»

از آنجا بود که به تأثیر مخرب این نوع بازی‌های خشونت‌آمیز در کودکان پی بردم. بازی‌هایی که کودک را به خدمت می‌گیرند و خشونت را ترویج می‌دهند و بعدها ابزار زندگی او می‌شوند. نمی‌دانستیم وقتی تفنگ در دست کودک قرار می‌گیرد، به‌طور انتزاعی وارد دایره امن کودک می‌شود و با جذابیت و کمترین فعل، بیشترین اثر را در او باقی می‌گذارد. کودک حتی با قراردادن دو انگشت خود کنار هم می‌تواند تفنگی بسازد و حس انتقام و قدرت را در خود تقویت کند و مثلاً با یک شلیک رقیب را از میدان حذف کند.

این تجربه اهمیت آگاهی در اسباب‌بازی‌هایی که در اختیار کودکان قرار می‌گیرد را بیش از پیش برابم روشن ساخت. در واقع اسباب‌بازی‌ها و انواع رسانه‌هایی که در اختیار کودک قرار می‌گیرند، خوراک‌هایی ذهنی هستند که دایره شناخت و آگاهی کودک را تقویت می‌کنند. این ابزارها بستری برای اجتماعی شدن و تعامل کودک با جامعه‌اند. کودک در این

فرایند به تعریفی از خود می‌رسد. پس باید معیاری برای سنجش اثر این ابزارها وجود داشته باشد؛ زیرا آن‌ها تأثیر مستقیم بر کنش‌های رفتاری کودک دارند.

مطلبیم را با بررسی انواع اسباب‌بازی و میزان تأثیرپذیری کودک از این ابزار آغاز می‌کنیم. اسباب‌بازی‌ها پیشینه تاریخی بیشتری از رسانه دارند و دنیا از طریق آن‌ها به دنبال محتواسازی برای کودک است. در این راستا دو نگاه وجود دارد:

۱. نگاه خوراک‌سازانی که در خدمت کودک هستند؛

۲. نگاه خوراک‌سازانی که کودک را به خدمت اهدافشان می‌گیرند؛

گروه اول معتقدند کودکان آینده‌سازان دنیا هستند؛ اما صاحبان قدرتی که می‌خواهند کودک را در اختیار قدرتشان درآورند، معتقدند کودکان امروز مشتری‌های آتی ما هستند. آن‌ها نگاهی مصرفی و ابزارگونه به کودک دارند.

پس اولین سنجه برای انتخاب اسباب‌بازی این است که آیا این اسباب‌بازی در خدمت کودک من است یا آن اسباب‌بازی کودک من را به خدمت می‌گیرد.

بازوی اصلی این سنجش و انتخاب «تبلیغات» است. در واقع تبلیغات اسباب‌بازی را معرفی می‌کند و به انتخاب ما جهت می‌دهد یا انتخاب ما را وسیع می‌کند. سپس ما بر این اساس برای کودکان اسباب‌بازی‌ای را تهیه می‌کنیم. اگر بخواهیم اتفاقی را که هنگام تبلیغات در مغز رخ می‌دهد، در مثالی بیان کنیم، می‌توانیم بگوییم که نخست لذت در می‌زند و مغز در راه روی لذت باز می‌کند، سپس تبلیغ پشت سر او وارد می‌شود و پنج حواس را تحریک می‌کند.

### انواع اسباب‌بازی‌ها

۱. اسباب‌بازی‌های یافتنی (طبیعی): این نوع اسباب‌بازی‌ها محدودیت و جنبه جنسیتی ندارند. آن‌ها می‌توانند توان و

**پس اولین سنجه برای انتخاب اسباب‌بازی این است که آیا این اسباب‌بازی در خدمت کودک من است یا آن اسباب‌بازی کودک من را به خدمت می‌گیرد**

قدرت بدنی و همچنین قدرت ذهنی کودک ما را محک بزند و قدرت خلق آن‌ها را افزایش دهند. اسباب بازی‌های طبیعی بهترین وسیله برای تخلیه هیجانی هستند، بین اعضای بدن هماهنگی ایجاد می‌کنند و توانایی‌های بدنی را هم افزایش می‌دهند؛ اما هنگام استفاده از آن‌ها باید امنیت (حفظ سلامت و بهداشت) را برقرار کنیم. برگ، سنگ، خاک، آب، چوب و... هر کدام می‌توانند نمونه‌ای از این نوع اسباب بازی باشند.

۲. **اسباب بازی‌های ساختنی:** لگوها، آجرک‌ها، پیچ و مهره‌ها، اسباب بازی‌های مغناطیسی (مگنت‌ها)، اسباب بازی‌هایی که مهارت همگذاری (مونتاژ) را در کودک تقویت می‌کنند و اسباب بازی‌های سطحی یا همان بردها نمونه‌ای از این نوع اسباب بازی‌ها هستند. در هنگام بازی با این نوع اسباب بازی هیچ الگویی به کودک نمی‌دهیم و حتی راهنما و دفترک (بروشور) آن را هم برمی‌داریم. وقتی در این مواقع، با کودک هم بازی می‌شویم، با یک حجم ساختنی او را به چالش می‌کشیم و پنج حواس او را درگیر می‌کنیم؛ اما در این میان، باید حواسمان باشد که ما استاد بازی او نیستیم؛ بلکه فقط تسهیلگریم. از آنجا که هویت بچه‌ها زیر دوازده سال شکل می‌گیرد و کودک با هر باخت برچسبی به خودش می‌زند، کلاً باید برنده و بازنده را از بازی حذف کنیم و جایگاه بازی‌ها را از رقابت به تلاش تغییر دهیم.

۳. **اسباب بازی‌های رقابتی:** این اسباب بازی‌ها کودک را به خدمت می‌گیرند و به سلامت و روان او آسیب می‌زنند، خشونت را تقویت می‌کنند و خلایقی در پی ندارند. بازی‌های رقابتی همچنین برد و باخت دارند؛ مثل بازی‌های جنگی که کودک تنگ به دست می‌گیرد.

#### اسباب بازی‌ها چه نقشی در زندگی کودک دارند؟

اسباب بازی‌ها کودک را تقلیدپذیر می‌کنند، فرصت رشد و ارتباط را به او می‌دهند و منجر به تقویت خلق و کشف و شناخت همه جانبه در کودک می‌شوند، قدرت تجزیه و فرصت اشتباه را به او می‌دهند تا یاد بگیرد از نو بسازد. بازی با اسباب بازی می‌تواند در توسعه فردی کودک مؤثر باشد.

بازی‌های دسته جمعی و گروهی مانند لی‌لی حوضک که از سه ماهگی کودک آغاز می‌شود، اتل مثل توتوله، عمو زنجیرباف، یه‌قل دوقل، طناب‌کشی و... لذت باهم‌بودن، در کاری شریک شدن، حس تعلق، افزایش هوش اجتماعی و خاطره جمعی (صلح) را در کودک تقویت می‌کنند. اگر بازی‌ها مانند عروسک بازی عاطفی و احساسی باشند، بیان احساس را در کودک تقویت می‌کنند.

در تهیه اسباب بازی توجه به این نکات نیز حائز اهمیت است:

اسباب بازی‌ها باید فراجنسیتی باشند. پسر می‌تواند با عروسک و دختر با ماشین بازی کند. باید این باور غلط را از ذهنمان حذف کنیم که دخترها با دخترها و پسرها با پسرها و هرکدام بازی‌های مختص خودشان را باید بازی کنند.

اسباب بازی‌ها نباید به کام ما و به نام کودک باشند؛ یعنی در انتخاب آن‌ها نباید آرزوهای کودکی خودمان را برآورده سازیم؛ مثل خرید عروسکی که در کودکی آرزومان بوده است.

اغلب اسباب بازی‌های الکترونیکی و دیجیتال که با نور و صدا کودک را جذب می‌کنند آسیب زننده هستند. صداها یا نورهایی که از این اسباب بازی‌ها پخش و ساطع می‌شود بیشتر اوقات نامطلوب است و نه تنها به سلامت کودک که به هوش موسیقایی او نیز آسیب می‌زند.

بنابراین هر اسباب بازی که صدای دیجیتالی دارد مثل آرگ، آسیب در پی دارد، بهتر است از بلز که بادست زده می‌شود، استفاده کنیم.

اگر هم به ناچار از اسباب بازی‌های یافتنی و ساختنی فراتر و به سراغ گزینه‌های دیگر رویم، حداقل رعایت چند نکته زیر الزامی است:

- انتخاب کودک باید زیر نظر خانواده باشد؛
- برای کودک، ویتربنی از اسباب بازی ساخته نشود؛
- زمان و روند خرید طبق قوانین خانواده باشد.

امروزه، کودکان ما به طور جدی تحت تأثیر آسیب‌های ناشی از ابزارهای متنوع بازی هستند؛ باید بدانیم که اسباب بازی‌ها هم می‌توانند نقش سازنده در تربیت فردی و اجتماعی کودک داشته باشند و هم می‌توانند نقش مخرب و آسیب‌زا بر روح و روان و رفتار کودک به جای بگذارند. بنابراین وظیفه ما کسب آگاهی و شناخت دقیق فرصت‌ها و تهدیدهای پیرامون آن‌هاست.

#### منابع

۱. صمدی، سید علی، ۱۳۹۳، *ماریا مونه سوری (نظام نوین تربیتی و آموزشی کودکان)*، چاپ دوم، تهران: دانژه.
۲. میرهادی (خمارلو)، توران، ۱۳۶۳، *کتاب کار مربی کودک*، تهران: آتلیه.
۳. میرهادی (خمارلو)، توران، ۱۳۹۱، *جست‌وجو در راه‌ها و روش‌های تربیت*، تهران: دیدار. □

اگر هم به ناچار از اسباب بازی‌های یافتنی و ساختنی فراتر و به سراغ گزینه‌های دیگر رویم، حداقل رعایت چند نکته زیر الزامی است: انتخاب کودک باید زیر نظر خانواده باشد؛

برای کودک، ویتربنی از اسباب بازی ساخته نشود؛

زمان و روند خرید طبق قوانین خانواده باشد.

